

TÜRK DİLİ

Dil ve Edebiyat Dergisi

Cilt: XCIII • Sayı: 664 • Nisan 2007

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Türk Dil Kurumu adına

Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Sadık Tural
Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın
Prof. Dr. Mustafa Canpolat
Prof. Dr. Nevzat Gözaydın
Prof. Dr. Saim Sakaçoğlu
Prof. Dr. Recep Toparlı

Yayın Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ömer Faruk Akün
Prof. Dr. Ali Berat Alptekin
Prof. Dr. Meliha Anbarcıoğlu
Prof. Dr. Mustafa Argunşah
Prof. Dr. Ayteç Coşkunoğlu-Bear
Prof. Dr. İnci Enginün
Prof. Dr. Kemal Eraslan
Prof. Dr. Efrasiyap Gemalmaz
Prof. Dr. Tuncer Gülensoy
Prof. Dr. Güler Gülsenin
Prof. Dr. Osman Horata
Prof. Dr. Günay Karaağaç
Prof. Dr. Zeynep Kerman
Prof. Dr. Filiz Kılıç
Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu
Prof. Dr. Orhan Okay
Prof. Dr. Mustafa Öner
Prof. Dr. Celâl Tarakçı
Prof. Dr. İsmail Ünver
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Prof. Dr. Nuri Yüce
Prof. Dr. Bilal Yücel
Doç. Dr. Turgut Karabey
Doç. Dr. Timur Kocaoğlu

Yrd. Doç. Dr. Güzin Tural

Dr. Hüseyin Ağca
A. Turan Oflazoğlu

Yayına Hazırlık / Düzelti

Ayda Ertüm Konukoğlu, Elif Sevindik Karakuş

Yayın Türü • Aylık dergi

Yönetim Yeri

Atatürk Bulvarı 217, 06680 Kavaklıdere/ANKARA

Telefon Yazı İşleri • (0312) 427 28 79

Abone • (0312) 428 61 00/109

Belgegeçer (Faks) • (0312) 428 52 88

Genel Ağ Sayfası • <http://tdk.org.tr>

E-posta • turkdili@tdk.org.tr

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Hangar Marka İletişimi ve Reklam Hizmetleri

Telefon • (0312) 472 07 90

Genel Ağ (İnternet) • www.hangarreklam.com.tr

Baskı: Türk Hava Kurumu Basımevi

Basımevi Sorumlu Müdürü • Mustafa Kılıç

Basımevi Telefonu • (0312) 341 90 60

Basım Yeri ve Tarihi • Ankara, 1 Nisan 2007

ISSN-1300-2155

Türk Dili, Türk Dil Kurumunun eli dört yıldır yayımlanan aylık dergisidir. İlk sayısı Ekim 1951'de yayımlanmıştır.

Türk Dili, Üniversiteler Arası Kurul Başkanlığının Filoloji Temel Alanları için kabul ettiği ulusal hakemli dergi niteliğini taşımaktadır.

Türk Dili, dergisinde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarıdır. Dergide yayımlanan her türlü yazı ve şiirin yayın hakları Türk Dil Kurumuna aittir. *Türk Dili* dergisinde yayımlanan her türlü yazı ve şiir, Türk Dil Kurumunun yazılı izni olmadan başka yerde yayımlanamaz. Ancak, yazı, şiir ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Yazı ve şiirlerin Genel Ağ (İnternet) ortamında yayımlanması; filme alınması, bestelenmesi veya oynatılması hakları da Türk Dil Kurumuna aittir.

Türk Dili dergisi yayın ilkeleri <http://tdk.gov.tr/turkdili.html> adresinde belirtilmiştir.

Abonelik

Türk Dili, dergisine yıllık veya altı aylık abone olunabilir. Yıllık abonelik 30 YTL, altı aylık abonelik ise 15 YTL'dir. Öğretmen, öğretim elemanı ve öğrenciler için abone tutarı yıllık 24 YTL, altı aylık ise 12 YTL'dir. Ülke dışı için yıllık abonelik 50 ABD dolarıdır. Dergilerin okul dışındaki bir adrese yollanmasını isteyen öğretmen ve öğrenciler, durumlarını gösterir bir belgeyi Kurumumuza abone istekleriyle birlikte göndermelidirler. Abone tutarı T. İş Bankası Kavaklıdere Şubesindeki 1093 numaralı hesabımıza (ayrıcılık hesap, havale ücreti alınmamaktadır) veya 128 236 numaralı posta çeki hesabımıza yatırılabilir. Abonelik işlemlerinin tamamlanabilmesi için banka alındı belgesinin Türk Dil Kurumu Yurt İçi ve Yurt Dışı İlişkiler Şube Müdürlüğü Atatürk Bulvarı 217, 06680 Kavaklıdere/ANKARA adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Dil, Çocuk ve Oyun

PROF. DR. NEVZAT GÖZAYDIN

Güvenli ve sağlıklı bir ortamda olmak kaydıyla yaklaşık iki yaşından itibaren çocukların artık bebeklik çağından çıktıkları ve çocukluk çağına girdikleri genel bir kabul görmektedir. On-on bir aylıkken başlayan ses taklidi kelimelerle anlatıma çaba harcayan bebeğin aylar geçtikçe, kelime hazinesi aile ve çevre şartlarına göre gelişir. Değişik coğrafyalarda ve kültürler içinde hemen hemen her çocuk için psikolojik gelişmelerine bağlı olarak ortak olduğu gözlenen bir deneyim ve gelişmekte olan bir değişim söz konusudur. Bunu ve buna bağlı görünen dil gelişmesini anlayabilmek için, çocuğun sosyal ve çevresel farklılıklara veya beslenme farklılıklarına kadar, başka başka noktalara da objektif olarak bakılması gerekmektedir. Ayrıca böyle bir konuda gözlemleri sürdürürken dil gelişimi açısından yeterli desteğin var olup olmadığına da dikkat edilmelidir.

Söz konusu olan gelişme kavramı büyüme kavramıyla karıştırılmamalıdır. Büyümek genel anlamıyla boy atmak, kilo alıp irileşmek gibi kavramlarla birlikte ele alınabilir. Gelişme ise büyümenin ve bununla ortaya çıkan değişimin belirli ve tamamlanmış bir biçimde görünmesi veya anlaşılmasıdır. Tıpkı toprağa ekilen tohumun bir fide hâlini alması gibi... Fide sadece en üstteki minicik iki yaprağıyla büyümmez; zaman içinde en uygun şartlar sağlanırsa çiçekleriyle karmaşık bir yapı içinde, bitki olarak karşımıza çıkar. Ancak burada unutulmaması gereken bir nokta da dikkatimizi çekmelidir. Her çocuk doğuştan gelen biyolojik özellikleriyle, ailesine ve çevresine verdiği tepkilerle başlı başına bir özel olaydır. O çocuğun sosyal, kültürel ve ekonomik çevresi, ailesiyle birlikte, onun hayatını devam ettirmesi ve gelişimi için yeterli maddi ve manevi desteği sağlayamazsa; ailesinden, atasından getirdiği genetik yapısını, tam ve doğru olarak ortaya koyamaz. Ancak hangi kültür çevresinde olursa olsun, çocukların içinde bulunduğu çevresel faktörlerin onların yeteneklerini destekle-

mede ve güçlerini, performanslarını geliştirip, kendilerini güvenli ve yeterli olarak hissetmelerini sağladığı da önemli bir gerçektir.

Böyle bir durumda öncelikle çocukların sağlık ve beslenme konularının ele alınması gerçeği ortaya çıkmaktadır. Sadece fiziki açıdan değil, her açıdan gelişebilmek için, bulunduğu çevrede en uygun şartlara sahip olmalıdır. Doğru ve sağlıklı beslenme, onların hem bedenlerinin gelişiminde, hem de çevresiyle kurdukları iletişimde önemli bir başlangıçtır. Beyin yapısındaki gelişme sayesinde dil becerileri de gelişmekte, arkadaş veya aile çevresiyle kurduğu iletişimde kullandığı kelime hazinesiyle daha da başarılı görülmektedir.

Çocukluk döneminde çok büyük bir öneme sahip olan doğru ve sağlıklı beslenme gelişmeyi sürdürmede yardımcı olursa da, gençler verimli olabilmek, iyi öğrenebilmek için sağlıklı, hatta enerji dolu bir bedene ihtiyaç duymaya devam edebilirler, ancak yeterli beslenme ile birlikte sağlanan sağlık içinde olmak, ruhi ve fiziki gelişmeyi garanti edemez. Dolayısıyla bu konu çocukluk çağında bilinçli olarak ele alınmalı, çocuğun gelişimi içinde onun dil becerilerinin de, kelime hazinesinin de gelişip gelişmediği konusunda titizlikle gözlem yapılmalıdır. Bu çağda çocuğa verilecek en iyi desteklerden biri de sevgidir, ilgidir.

Çocukların dil becerilerinin yanında kelime hazinelerinin zenginleşmesi için, çocuğun duygusal anlamda ailesi, öğretmeni, bakıcısı ve çevresi eliyle iyi bir destek alması gereklidir. Bu en az beslenme kadar önemlidir. Çocuğa önem veren, ona sevgi ve ilgi gösteren sosyal çevresi çocuğun merak duygusunu tatmin eder, onu dikkatli ve sorumluluk sahibi bir birey olarak ortaya çıkarır. Çocuk ilgi ve sevgi ile karşılandığı zaman, iyi bir yönlendirmeye daha güçlü bir algılama sayesinde kolaylıkla öğrenebilir ve hatta kendisinden istenen uygulamaları yapabilir. Böylece kendi istediği iletişimi de kurmuş olur. Çocuk bu iletişimi sadece kısıtlı aile çevresiyle kurmak da istemez; o gördüğü herkesle -ilgi ve sevgiyle karşılaştığında- iletişim kurma hevesini ortaya koyabilir. Böylece farklı bir sosyal çevrede kendi dil becerisinin ve kelime hazinesinin de değişebileceğini anlayabilir; bunu sağlamak için çaba harcamak gereğini kabul edebilir. İlgi ve sevgiyle ortaya çıkan duygusal destek, çocuğun beklenenden erken olgunlaşmasına, gelişmesine de yardımcı olur. Onun böyle sıcak ortamlarda duyduğu güven duygusu, kendine olan güveni daha da artırır, cesaretini çoğaltır, kendi dil ve fizik becerilerini de çevreye kanıtlayıp, artık o sosyal çevrede kendine özgü bir yeri olduğunu da göstermek ister. İşte böyle bir ortamda onu en iyi bir biçimde çevresindekilere kabul ettirecek olan konu oyundur.

Canlılar dünyasına baktığımızda bir sosyal çevre içinde olanların sadece insan toplulukları olmadığını görürüz. Başka başka türden hayvanların da belirli bir sosyal çevrelerinin bulunduğu bir gerçektir. Arıların bir bey arı yönetiminde her kovanda ayrı ayrı aile oluşturduğu, besin bulma görevini üstlenenlerin keşfettikleri çiçek tarlasını kovana dönüp "arı dansı" ile diğer arılara anlatıp gösterdikleri, kovan deliğindeki bekçi arıların yabancı kovanların arılarını içeri bırakmadıkları; maymun veya şempanzelerin büyük bir aile topluluğu oluşturdukları yahut daha birçok hayvanın kendisine özgü bir sosyal çevre içinde bulunduğu herkesçe bilinmekte; bilim adamları bu yolda yıllardan beri araştırmalar yapıp belgesel filmlerle durumu gözler önüne sermektedirler.

İnsanları diğer canlı varlıklardan ayıran en önemli özelliklerinin başında, onun duygularını ve düşüncelerini belirli bir ses ve hareket kalıbı içinde göstermesi gelir. Bebek dünyaya geldiği andan başlayarak bu her iki kalıbı çevresinde hazır bulur. Bunları izler ve aynen taklit ederek uygulamaya çalışır; böylece öğrenmenin ilk adımları da atılmış olur. Öğrendikçe de ailesiyle, çevresindekilerle iletişim kurmaya, anlaşmaya çaba gösterir. Çevresindeki sözlerle, konuşmalara, hitaplardaki vurgulara, mimiklere ve hareketlere dikkat eder. Bunların dil becerileriyle birlikte daha iyi bir iletişim sağladığını anlar ve dilini bu açıdan da geliştirmek, o çevrede rol almak ister.

Çocuğun dokunma, deneme, taklit ve keşif konusundaki merakı, onun canlı ve aktif bir biçimde diliyle, hareketiyle rol aldığı sahne, sadece oyun sahnesidir. Dil becerisiyle iletişim kurduğu oyun alanında arkadaşlarıyla vakit geçirir. Arkadaşı yoksa oyuncaklarıyla konuşur, kendi hayal dünyasını oluşturur. Oyun ve oyuncak dünyası çocuğun gelişmesine ve büyümesine yeni ivmeler kazandırır. Çocuğun duygu ve düşünceleri herhangi bir kısıtlamaya uğramaksızın kendi iç ve dış dünyasındaki gelişmesine katkı sağlarken, bunların ifadesi sırasında kullandığı dil ve hareket özellikleri de farklılıklar gösterir. Dilin düşünceden, düşüncenin dilden ayrılması mümkün olmadığı gibi, hareket ögesi de hem dil becerilerine hem de düşünceye bağlıdır. Kullanılan kelimelerin yeterli olmadığı yerlerde çoğu kez taklit hareketlere başvurulur veya kelimelerin anlamları basit bir hareketle belirginleştirilmek istenir. İletişimin gerçekleştiği çevrede bulunan diğer elemanlar, aynı kültür çevresinden oldukları için, gerek kelimeleri ve gerek hareketleri kolaylıkla anlayıp yerli yerinde ve doğru olarak değerlendirirler.

Oyun sahnesinde çocuklar bedenlerini, organlarını doğru, oyunun amacına uygun bir biçimde kullanmayı öğrenirler. Böylece çocuğun yetenekleri

gelişir, kuralları kavrama anlayışları, soyut ilişkileri de hızla gelişir. Bu arada dil ile kurallar belirleniyorsa ve birtakım kelimelerin kullanılması gerekiyorsa, çocuk bu yeni kelimeleri, kavramları algılayıp uygulamada hızlı bir çabanın içine girer ve bunda da başarı gösterir. Başarılı olamadığı durumlarda veya oyun bölümlerinde sahne dışında kalması gerektiğinin bilincine varınca, daha istekli hatta hırslı olduğu da gözlenmektedir. Diğer çocuklarla oynama sırasında değişik ve karmaşık yapıyı anlamaya çalışır; oyunda kullanılan malzemeyi, malzemenin miktarını, boyutlarını, doğabilecek sonuçları öğrenir ve bunları iyi kavradıkça ve hatta çevresindekilere doğru anlattıkça, aktardıkça oyunda kendine güven duyan biri olarak öne çıkacağını bilir. Sorunları çözmede, kurallara uymada ve hatta oyun sırasında daha iyi ve güzel bir şeyler meydana çıkarmada önceliği sağlamak ister. Bunun için dil ve hareket yeteneklerini sonuna kadar zorlar; her geçen gün geliştirdiği, ilişkilerini düzenlemeye itina gösterdiği görülür; böylece hak ettiği yere gelir.

Aslında bütün bunlar çocuğun ilk aylarından itibaren kendi deneyimlerini çevresindeki, ailesindeki kültür öğeleri ile yapılandırmasının sonucudur. Beslenme sırasındaki alışkanlıklar, uyumak, oynamak, ziyaretlere katılmak, temizlik vb. işlerde sorumluluk ve hatta disiplin, çocuğun belli şartlarda nasıl davranacağını, başarılı olacağını ortaya çıkaran yeteneklerinin gelişmesini sağlar. Yer ve zamana bağlı olarak kültürlerin ve ailelerin dildeki ve davranışlardaki kısıtlamaları, çocuğun büyürken ve büyüdüğünde gideceği yolu belirler.

Şu noktanın da burada unutulmaması gerekir. Kültürlerin veya onun öğelerinin siyasi veya idari sınır tanımadığı biliniyor. Hiçbir yerde kesintiye uğramayan kültür uygulamalarının veya durumlar değiştikçe yeni kuralların ve değerlerin oluşumu da kaçınılmaz bir gerçektir. Ailenin bu yeniliklere açık olması, çocuğun da kolay uyum sağlamasına katkıda bulunur. Bu tutum çocuğun olaylara daha pratik bir biçimde katılmasına, özellikle kendi arkadaş ve oyun çevresinde öne çıkmasına yardımcı olur.

Genel kabul gören düşüncelerden biri Türk dilinin ve kültürünün zengin ve renkli olmasıdır. Ayrıca yazılı kaynakları çok eski olan ve günümüzde de çoğu aynı söz varlığına sahip olmayı sürdüren değişik lehçeleri vardır. Çocuğu sosyal ve kültürel çevreye sokan, orada gelişmesini sağlayan *oyun* kelimesi de böyle eski ve yaygın olarak kullanılan bir sözdür.¹ Kaşgarlı Mahmud'un eserinde bu kelimenin kökü Türkiye Türkçesinde bulunmayan (*oy-*), Yakut Türkçesinde *oy-* = sıçramak anlamında yer almaktadır. Yerli ve yabancı araştırmalarda, bu kelimenin hemen hemen hiçbir değişikliğe uğramadan

diğer Türk lehçelerinde de bulunduğunu ortaya koymuşlardır. Söz gelimi, Türkmen, Azeri, Kırgız, Nogay ve Karakalpak Türkçesinde (*oyun*), Kazak Türkçesinde (*oyın*), Altay, Şor, Teleüt ve Hakas Türkçesinde (*oin*), Tatar Türkçesinde (*uyın*), biçimleri görülmektedir.²

Türkçe Sözlük, bu kelimeyle ilgili olarak birçok madde başı ve madde içi kavramları ve deyimleri açıklamaktadır.³ Ayrıca birçok atalar sözü, dilimizde bu kültür ögesinin ne kadar zengin ve renkli bir dünyanın var olduğunun kanıtlanmasına da yardım eder.⁴

Türkçe Sözlük dışında bu kavramı aktaran kaynaklarda şu tür açıklamalara da yer verilmiştir.

- “Hesap, dikkat, rastlantı veya maharete dayanan ve insanların hoş vakit geçirmelerine, oyalanmalarına yarayan, tamamen çıkarısız, eğlenceli yarış.” (*Meydan Larousse*, c. 9);

- “Büyük oyun etkinliği, küçük çocukların, yetişkinlerin etkinliklerinin taklididir. Çocuk, oyun hayatı boyunca yetişkinlerin çevresi içinde gözlemlediği etkinlikleri yeniden üretmektedir.” (Hurlock, E. B., *Child Development*, Tokyo 1956, s. 321);

- “Oyun, gündelik yaşamı ve onun içeriksel kaygılarını bilerek göz ardı edip onların üstüne yükselmeyi ve hoşlanmayı sağlar.” (Heinemann, F., *Estetik Günümüzde Felsefe Disiplinleri İçinde*, çev.: D. Özlem, İstanbul 1990, s. 378);

- “Oyun, özgürce razı olunan, ama tamamen emredici kurallara uygun olarak belirli zaman ve mekân sınırları içinde gerçekleştirilen, bizatihi bir amaca sahip olan, bir gerilim ve sevinç duygusu ile ‘alışılmış hayat’tan ‘başka türlü olmak’ bilincinin eşlik ettiği, iradi bir eylem veya faaliyettir.” (Huizinga, J., *Homo Ludens-Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerinde Bir Deneme*, çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul 1995, s. 46);

- “Oyun oynamak, belli bir duruma, yalnızca kuralların izin verdiği araç ve yöntemlerin kullanılmasıyla varılmaya çalışıldığı; kuralların, daha etkisiz araç ve yöntemler lehine daha etkili olanları yasakladığı ve kuralların salt etkinliği olanaklı kıldığı için benimsendiği bir uğraştır. Oyun oynamak, gerek-

1 Prof. Dr. Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, 2. baskı, Ankara 1999, s. 311.

2 bk. Prof. Dr. Nevzat Gözaydın, *Türk Halk Oyunları*, Paradigma yayınları, İstanbul 2002, s. 36 vd.

3 *Türkçe Sözlük*, TDK yayını, Ankara 2005, s. 1526 vd.

4 Ömer Asım Aksoy (hızl.), *Atasözleri Sözlüğü*, TDK yayınları: 325 ile *Deyimler Sözlüğü*, TDK yayınları: 325/2, Ankara 1976.

siz engelleri yenmek için gönüllü bir girişimdir.” (Suits, B., *Çekirge, Oyun, Yaşam ve Ütopya*, çev.: S. Sertabiboğlu, İstanbul 1995, s. 52);

- “Oyun mükemmeli arayışın seçkin ve simgesel bir biçimini, soylu bir alşimiye, tüm imge ve çeşitliliklerin üstünde yer alan kendi içinde bütün usu, yani Tanrı’ya bir yaklaşım anlatmaktaydı. Nasıl ki eski çağlarda dindar düşünenler, tüm yaratıkların yaşamını Yaradan’a giden bir yol üzerinde tasarlanmış ve fenomenler dünyasındaki çeşitliliğin ancak Tanrı ile bütünleşmede bir mükemmelliğe ve sona kavuşacağını görmüşlerse, Boncuk Oyunu’nun figür ve formülleri de tüm bilim ve sanat dallarıyla beslenen evrensel dilde mimari, bir müzik, bir felsefe yaratıp oyunla mükemmele, saf bir varoluşa ulaşılmasını ve gerçeğin tam olarak yaşanmasını sağlamaya çalışmıştır.” (Hesse, Hermann: *Boncuk Oyunu*, İstanbul 1993, s. 38-39).

Oyunun bir tür kutsallık içerdiği konusunda filozof Eflatun da “Kanunlar” başlıklı eserinde insanın en doğru bir biçimde yaşayışından söz ederken şunların özellikle altını çizer:

- “Oynar gibi yaşamalı; oyunlar oynamalı, şarkı söylemeli, dans etmeli; böylece tanrıların gönlü alınır ve insan kendini düşmanlarına karşı savunur.”

- Oyun böylece bir yandan kutsallık taşıırken, diğer yandan kendi kendini yetiştirme veya eğitmeye de yardımcı olur. Erişkinlerin dünyasından apayrı, çocuk kendi oyun dünyasında kendine özgü zekâ pırıltılarını da ortaya koyar. Bu konuda M.Ö. V. yüzyılda yaşayan Aristofanes’in bir komedisinde çocuğunu övmek isteyen bir baba şunları söyler:

- “Daha minimini iken balmumundan evler, tahtadan gemiler ve bakırdan arabalar yapıyordu. Hatta nar kabuklarıyla yaptığı kurbağalar pek hoştu.”

- Günümüzde ise balmumunun yerini renkli hazır oyun hamurları almış olup, çocuklarımızın oyun dünyasında fazla bir şey değişmemiştir. Değişen belli başlı öge dil ile ifade edilen kalıplaşmış sözler ve bunlara bağlı olarak sahneye konan hareketler, mimiklerdir.

- Çocuklarımız hemen her yörede oyun oynamaya karar verdikleri zaman, öncelikli iş ebenin seçimidir. Buna ilişkin sayışmacalar hem oyuna bir hazırlık evresini gösterir, hem de çocuğun dil becerisinin diğer çocuklardan daha aşağıda olmadığını kanıtlar. Şu örnekler basitten karmaşığa doğru, bu dil becerisinin ne kadar önemli olabileceğini ortaya koymaktadır:

- “İn min dodi din, karalar kaçalar, tel lif telefon bit”; “Allah’tan başlıyorum, kim çıkacak bilmiyorum, aaa asma, bbb besme, ccc ceviz, ddd dede, menekşe lale, gül sümbül, sen de gül.” (Güdül / Ankara’da 3.8.1985 günü kaynak kişi Didem Çiftçi, 1969, öğrenci, ziyarette derlenmiştir.);

- “O lili lili papatya lili, seksen dora doksan dora, biz gidiyoruz bu hafta, ineğimiz doğurdu bu hafta, adı olsun kel Fatma, kapıyı gıcırdatma.” (Saray köyü / Keçiören – Ankara’da 11.7.1985 günü, oyun alanında, kaynak kişi Leman Suat, 1975, öğrenciden derlenmiştir.);

- “Bir, iki, üçler, yaşasın Türkler / dört, beş, altı, Polonya battı / yedi, sekiz, dokuz, Almanya domuz / on, on bir, on iki, İtalya tilki / on üç, on dört, on beş, Ruslar kalles / on altı, on yedi, on sekiz, hapı yuttu Portekiz / on dokuz, yirmi, Fransa cimri” veya

- “Biri biri birler / çalışkan ikiler / üçler işleme işler / dörtler gözleri pörtler / beşler beşiğine bindiler / altılar altınımı çaldılar / yediler yemeğimi yediler / sekizler seke seke geldiler / dokuzlar doktor olup çıktılar / onlar bizi okutanlar / kırmızı donlar.” (Çaykara / Kalecik - Ankara’da 12.7.1985 günü, kaynak kişi Ayfer Doğan, 1972, öğrenci, sokakta derlenmiştir.)⁵

Bunlara benzer daha yüzlerce sayısmaca veya tekerleme çocuğun dilini, söz hazinesinin gelişmesini sağlarken, bir yandan da onların çevreleriyle, hatta dünya olaylarıyla ne kadar yakından ilgilendiklerini kanıtıyor. Sayılarla, dünya olaylarıyla dilinin pürüzlerini gidermeye çalışan çocuk, bu ve buna benzer sayısmacalarda başarılı olduğu için kolay arkadaşlık kurar, arkadaş topluluğunda ön plana çıkmada zorluk çekmez.⁶

Günümüzde artık çocuk yalnız kalıyor, büyük kentlerde arkadaş bulamıyor, evine kapanıp bilgisayar başında sessizce oturup elektronik oyunlarla vakit geçiriyor. Buna paralel olarak dil becerileri de gelişmiyor, söz hazinesi kısıtlı olduğundan asıl amacını anlatma sırasında her şeyi doğru ve iyi ifade edemiyor. Bu kez sıkılıyor, insanlardan uzaklaşıyor, kendi içine kapanıyor. Hareketsiz kalan çocuk, çağın hastalığı olan aşırı şişmanlama eğilimi gösteriyor. Hareketli oyunlardan, arkadaşlık ilişkisinden, paylaşmadan, sorumluluk almaktan kopan ve hatta korkan çocuğun elbette ki, söz hazinesi daralacak, anlatımda birçok eksikliği veya yanlışlığı bulunacaktır. Çocuk böylece sosyal ve kültürel bir varlık olmaktan çıkacak, ilerideki yıllarını bir uzaktan kumandalı robot benzeri kimliğiyle geçirecektir. Dil, eğitim, kültür uzmanlarının kısa bir süre içinde bu tabloyu değiştirecek önlemleri alıp uygulamaya koymaları, toplumun bütün kesimlerince desteklenmelidir. Daha fazla geç kalmadan...

5 Geniş bilgi için bk. Nevzat Gözaydın, “Çocuk ve Folklor”, *Türk Dili*, S.: 400 (Nisan 1985), s. 326-352).

6 Bu konunun değişik yönleri için bk. *Kebikeç*, S.: 19 (Ankara 2005), “Çocuk Dosyası”, s. 99-421.